

16. Običajna baština

16.1. Uvod

Povijest ovoga kraja predstavlja zasebna običajna baština, koja napredovanjem civilizacijskih tekovina brzo nestaje. Današnji kazivači iznose svoja sjećanja o narodnim običajima koji su se i danas održali u reduciranom opsegu. Dosta elemenata te narodne baštine znano je uvijek samo u blijedom sjećanju odnosno pripovijedanju baka.

Ovaj kraj zbog svoje ratničke i migracijske povijesti nije odnjegovao zasebnu narodnu nošnju, kako je to slučaj u ostalim sredinama. Ona je u biti građanska nošnja određenog vremena. Narodna nošnja, odnosno posljednja faza njenog postojanja vidi se na ponekim starim fotografijama, što je slučaj i sa slikama načinjenim u povodu održavanja nekih godišnjih običaja koje se bar, što se odjeće tiče, više i ne može nazvati narodnim. Običaje i duhovne elemente Stajnice, koliko ih je moguće predstaviti, prikazat ćemo podijeljene na životne i godišnje običaje. U prvu skupinu spadaju običaji o rođenju, svadbi i napokon o smrti. Drugu skupinu čine običaji o pojedinim blagdanima u crkvenoj godini ili povodom nekih dana koji u strogom smislu riječi i ne spadaju u crkvene blagdane. Među običaje, koliko ih je bilo, spadaju i oni u svezi s pojedinim poljskim i drugim poslovima.

Pojedini elementi duhovne kulture

U prošlosti su stanovnici vjerovali u niz nadnaravnih bića: *vile*, *viške* (vještice), *vukodlake*, *vampire*, *mračnjake*... Neka od njih su *s Božje strane* a neka ne. Vilama i viškama pripisivala se moć letenja. Posebno su bile popularne vile. Stanovnici su ih smatrali plemenitim i fizički privlačnim bićima. Vjerovalo se da na proplancima igraju kola, a na tlu ostaje trag kojeg kazivači nazivaju *vilinim kolom*. Suprotnost vilama su viške koje su ružne i zle. One mogu naškoditi svojim susjedima i suseljanima - mučenjem i bacanjem uroka, te kravama *uzeti* mlijeko. Sposobne su letjeti i pretvarati se u životinje (leptire, kokoši i slično). Noću se skupljaju na brdu Klek iznad Ogulina. Uvlačile bi se u spavaće sobe, legle bi na prsa određene žene i ne bi im dale disati. Da bi to spriječili ukućani bi stavljali vijence od češnjaka oko ulaznih vrata. Djeci bi sisale grudi od čega bi vrhovi otekli. Kada bi se sušilo sijeno, a topao vrtlog podigao njegove dijelove, onda bi se reklo *da viška kolo vodi*. Ako bi u selu bila kakva zla i ružna žena odmah je bila kategorizirana u "*višku*".

Za pojedine osobe vjerovalo se da se pretvaraju u *vukodlake* zbog svojih grijeha. Za *vampire* se vjerovalo da se u njih pretvaraju mrtvi koji su za života zgriješili. *Mračnjaci* su tamna bića koja su se prikazivala noću.

Također su bila česta *prikazanja mrtvih* u naravnoj veličini i obliku. Ta su se prikazanja najčešće događala u blizini groblja, na raskrižjima, na mjestima gdje se dogodilo ubojstvo i slično.

Za ljude koji su mogli prognozirati vrijeme govorilo se da se zovu *vrimenjaci*.

Stari kazivači su mi posebno napomenuli nekoliko nekadašnjih vjerovanja koja vrijedi zabilježiti. Ljudi su vjerovali u *uroke* i *nagaze* od kojih su obolijevali. Ako bi netko obolio to

mu je bilo «nametnuto» od zlih ljudi a možda i vještica. Netko je *nagazio* na pepeo, ili su mu *nabacane* kosti i perje crne kokoši. Dakle, vladale su “*tajne sile*”. I njih se trebalo riješiti. Klasična medicina za to nije imala lijeka, ali je imala *teta Mande Sertić Araličina* iz Petrova sela, koja je uz poseban postupak molitvom oslobađala od uroka i bolesti. Uzela bi šalicu i tri žlice blagoslovljene vode u koju bi stavila žeravicu i čekala da se ona ugasi. Ako bi se pokazala četvrta žlica vode, to je bio znak da je bolesna osoba *nagazila* i da su je dušmani *urekli*. Baka je svojom molitvom to oslobađala:

“Ako je ta napast i taj urok neka ide u crnu tamnu šumu, gdje sjekira ne sječe, gdje pijevac ne pjeva, gdje malo dijete ne plače i gdje se Bog ne moli. Neka ide što urok reče, ručica nek presječe. Ak je muško otpala mu oba jaja, ak je žensko otpale joj obje sise”.

Nakon tih riječi bolesnik bi uglavnom “ozdravio”.

Poslije drugog svjetskog rata u Tominčevoj je Dragi majka *Julka Tominac križala* od uroka, s tim da je njezin postupak bio dosta drugačiji od *tete Mande*.

16.2. Rođenje djeteta

Trudnicu je tijekom trudnoće morala poštivati brojna pravila kojih je ispunjavanje bilo preduvjetom sretna rađanja i sreće djeteta u budućnosti. Buduća majka nije se smjela ničemu rugati kako joj se ne bi rodilo dijete s tom sklonošću. Nije joj bilo dopušteno klati perad, a ni gledati mrtvaca - iz razloga da joj se dijete kroz život ne bi plašilo. Dalje, ona nije smjela nedjeljom raditi teže poslove. Posebno su je starije žene upozoravale da ne smije prekoračiti rudu neupregnutih kola, kad bi ona bila spuštena na zemlju. Trudnica nije smjela prijeći preko užeta da se djetetu ne bi omotala pupčana vrpca oko vrata. Također je bio grijeh ne dati joj jesti hranu koju najviše voli. Smatralo se da će dijete nakon rođenja biti željno te hrane.

Nakon rađanja porodilju posjećuju žene iz rodbine, donoseći joj darove, dolaze *na babine, na rakiju* - kako su se te posjete nazivale. Među donesenim darovima nalaze se jaja, med, rakija i kokoš zavezanih nogu, koje se odvežu kad donositeljica darova stupi u kuću. I nakon poroda roditelja se morala pridržavati nekih pravila. Tako je djetetova glava, dok je ono sisalo, morala biti prekrivena crnom maramom koja ga je branila od uroka. Isti pokrov bio je prebačen preko zipke noću. Majka je djetetu oko ruke (zapešća) stavljala crveni ili crni *mavez*, tj. konac za

Stajničke krsnitke

ručni rad, također protiv uroka. U pogledu pranja dječjih pelena i odjeće vladalo je pravilo da se to nije smjelo raditi nedjeljom. Preporučivalo se, zapravo zahtijevalo, da se dječje rublje, tj. pelene, moraju u sušenju pokupiti prije mraka. U protivnom, dijete bi moglo dobiti grčeve.

U pravilu, nakon mjesec dana organizirane su krsnitke - *juvarina*. Skupila se rodbina i prijatelji, donoseći hranu i pića. Krsni kumovi birali su se

od najboljih prijatelja ili rodbine. Kumovi su darivali dijete u novcu ili nekim korisnim predmetima. Kum je bio drugi roditelj djetetu, često ga pomažući u životu.

Obično bi se gosti skupili na dan krštenja u kući domaćina, ako bi bili iz udaljenijih zaselaka otišli bi kolima i konjima na misu. Dijete bi se obuklo u bijelu odjeću, stavilo na jastuke i ovisno o godišnjem dobu zamotalo u dekice ili drugo prikladno pokrivalo. Gosti i kumovi sudjelovali bi na misnom obredu a nakon završetka mise pristupilo bi se činu krštenja. Svećenik bi krstio dijete klasičnim kršćanskim običajem, polijevajući mu glavicu svetom vodom. U stara vremena na krštenju se znalo naći i po nekoliko djece. Nerijetko iz iste obitelji krstilo se više djece a znalo se desiti da se u isto vrijeme krste stričevi i nećaci. Imena djece određivali bi uglavnom roditelji i u pravilu su prvorodenci dobivali ime djeda ili bake, ovisno o spolu. Za ostalu djecu određivana su imena po svecima i blagdanima ovisno o vremenu njihova rođenja. Davala bi se isključivo narodna katolička imena. Rijetko bi se pojavila neka strana imena. Veliku ulogu određivanju imena davali bi svećenici, koji su poštovali tradiciju.

Treba zabilježiti običaj *nastriganog kumstva*. Kad je dijete, imalo oko godinu ili nešto više dana, dolazi k njemu njegov *nastrigani kum (kuma)* da ga »striže« (šiša). Treba napomenuti da se djeca do ovoga čina nisu uopće šišala, jer je ta čast trebala pripasti osobi koja bi bila veliki prijatelj obitelji. Kum sjeda na stolicu, posadi svoje kumče na krilo, prekriži se, te mu škarama odreže četiri pramena kose. Ta se odrezana kosa, u pravilu, stavlja među grane neke voćke, obično šljive, ili se pak zadjene za rog na tavanu. Misli se da se činom šišanja želi postići dobar rast kose, kako bi, naročito kod ženske djece, bila što bujnija i da se kumčetu poželi dobro zdravlje i dug život.

Stajničke babice

Rađanje djece bio je jedan od posebno složenih događaja, koji su, na žalost, nerijetko tragično završavali. Loši životni uvjeti i sanitarni problemi umnogome su utjecali na zdravlje majke i novorođenčeta. Porodaj žena odvijao se uglavnom kod kuće uz pomoć lokalnih ženababica - koje su poznavale osnovne poslove oko poroda. Bile su vrlo stručne i iskusne. Kazivači se sjećaju da su babice bile **Ane Murković-Brkina**, **Janje Šprajc-Miškac** i **Janje Tominac - Starešinova** u Tominac Dragi.

Posebno je bila poznata **Marija Perković (Mašo Gegićka)**, rođ. 1898. godine. Kao djevojka odlazi u Zagreb i zapošljava se u bolnici "Sestara milosrdnica", gdje završava tečaj za babicu. Kad je došlo vrijeme udaji roditelji je vraćaju u Stajnicu. Udaje se u Čarapovo Selo, u obitelj Perković - Gegić. U to vrijeme između svjetskih ratova bila je jedina školovana babica u Stajnici i okolici. Pomogla je u brojnim porodima u Stajnici i okolici.

Neka i ovo ostane za povijest.

16.3. Svadbeni običaji

Zaljubljanje

Stajnica je nekada bujala od mladosti. U doba zrelosti javljaju se prvi znakovi zaljubljanja i potreba za stupanje u kontakt sa suprotnim spolom. Kao i svugdje prvi koraci su bili stidljivi i puni strepnji, osobito u tradicionalnoj i patrijarhalnoj seljačkoj sredini, gdje se moralnom odgoju djece poklanjala izuzetna pažnja. Momci su se ogledavali za djevojkama za održavanja

mise na Kolišću a najčešće bi to bilo *prelo*, *čijača* zatim *prošćenje* na Petrovu, Katarinu, Mandalenu ili u susjednim mjestima. Najviše zaljublivanja bilo je i na radovima u polju i čuvanju stoke. Treba istaći da se rijetko događalo da hrvatski momci sebi biraju pravoslavne ili muslimanske djevojke i obratno. Tome su pridonijeli povijesni i vjerski razlozi. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata takvi miješani brakovi nisu bili rijetkost, osobito kod urbanih Stajničana.

Svadba Anice Perković-Makar i Mate Sertića-Zorjana iz 1929. godine

Zaruke

Kad su momak i djevojka odlučili za ženidbu morali su pitati roditelje za dozvolu. Obično bi momak došao jedne večeri sa užom obitelji ili prijatelja, obično u pratnji oca ili nekoga svog dobrog prijatelja ili braće djevojčinoj kući. Nakon uvodnog razgovora domaćin upita momkova oca i druge posjetitelje:

»Poč ste došli, ča tražite?«

Odgovor bi obično glasio:

»Imamo sina za ženiti pa smo došli

radi vaše čeri ka se sviđa našem sinu i da li dozvoljavate njenu udaju za njega.

Ako bi domaćini pristali nakon toga, u sobu se poziva djevojka koju otac upita:

»Ako se tebi sviđa momak mi ti dajemo blagoslov, ali pazi: to nije za jedan dan već za čitav život, dok vas smrt ne rastavi.«

Kad ona odgovori potvrdno, momak izlazi iz kuće na dvorište te pucanjem iz puške, pištolja ili *delemitom* (dinamitom), oglašuje da se ženi i da postaje *oženja*, odnosno da je *zaručen*. Potom se vraća u sobu i svojoj izabranici daje prsten a ona njemu maramicu, njegovoj majci *rubac* (maramu) i jabuku. Nakon toga gosti i posjetitelji i domaćini jedu i piju, i često uz pjesmu i svirku provode večer. Mladenka potom dijeli darove koji idu budućem svezru, svezrvi, *diveru* i *zalvi*, tj. zaovi. Zaručnika obdaru čarapama i rupčićem, a njegova prijatelja, ako to nije otac, nadaru ručnikom i rupčićem. Zaručnik za uzvrat daruje zaručnicu novcem, stavljajući ga na tanjur. Na kraju se rastaju. Zaručnica sa sestrama i braćom ispraća zaručnika i njegovu pratnju i pritom zapjevaju:

»Došli su prosci iz daleka grada,
njima se oće nevista mlada!«

Svake noći mladoženja bi dolazio djevojci a domaćini, najčešće buduća punica, častili bi ga za ono vrijeme boljim jelima, poput šunke, jaja i ostalog. Nakon toga bi mladenka, ako to nije napravila ranije, počela s pripremom i izradom darova za svatove. U tome su joj pomagale prijateljice i rodbina. Posla je bilo izuzetno puno, ali i potreba za financijskim sredstvima.

Svadba Ivana Vukovića-Pajića i Kate Perković-Žrdonje oko 1930.

U sljedeću subotu odlaze zaručnici župniku *na upis - napovid*, pri čemu mu po običaju daruju kokoš. Svećenik za vrijeme naredne mise mora objaviti ovaj čin i da li postoji kakva zapreka za brak.

Krunica

U subotu uoči svadbe, tijekom popodneva dolazi mladoženja s nekoliko svojih prijatelja k mladenki *na pavenku*. Taj segment svadbenog običaja dobio je ime po istoimenoj zimzelenoj biljci s ljubičastim cvjetovima. Nju je sadila i njegovala u svom vrtu, obično u krugu oko neke vočke, svaka djevojka. Mladoženja bi tu berbu oglasio pucnjem. Djevojke bi tada pjevale:

*“Oj pavenko kad te budem plela,
pazi dragi da te ne bi klela
Oj pavenko Majke Božje cveće,
Teško onoj ka te nosit neće”*

Mladenka bi sa svojim prijateljicama te mladoženja sa svojim prijateljima odlazili u vrt na berbu pavenku. Prije branja mladoženja puca iz pištolja ili baca dinamit preko grma pavenke koji se potom poškropi vinom. Na to mlada spusti u pavenku jabuku koju otuda podiže muška ruka. Trganje pavenke započinje mladoženja, u čemu sudjeluje i mlada, njene družice i mladoženjini prijatelji. Ubrana pavenka stavlja se u pripremljeno sito. Branje je dakako popraćeno pjesmom, a oko pavenke povede se često i ličko kolo, što sve u dobru raspoloženju potraje duže vremena. Sito s ubranom pavenkom mladenka odnosi u kuću. Društvo bi se tada razišlo.

Na večer se društvo opet skupi. Naime, mladoženja s bližim rođakinjama dolazi k mladenki *na krunicu*, tj. pletenje dva vjenčića od pavenke. Glavna *kruničarka* bi izabrala dulje pavenke i odložila ih na stranu. Mladenka stavlja sito s pavenkom na stol oko kojega uz posjetitelje posjeduju ona i njene družice. Najbliže situ sjedi *kruničarka*, pletačica vjenčića, uz nju mladenka i mladoženja. Njih dvoje trebaju naći u hrpi ubranih pavenki po jedan cvijet s četiri pera, tj. listića. Na traženje budno pazi kruničarka da netko od njih ne bi podvalio biljčicu s manje listića. Ona usto zaziva Božju pomoć kod traženja. Za to vrijeme ostali sudionici pjevajući se vesele.

Kad mladenka i mladenac konačno nađu tražene pavenke, kruničarka ih pregleda te utvrdivši da su prave, upravo njima započinje plesti krunicu, tj. dva *venčića*. Te se biljčice smatraju početkom nove sreće koja

Svadba Milke i Mile Tominac iz pedesetih godina

Svadba Jurice i Marije Mesić iz 1940. godine

otkup *krunice*. Od pavenke su se u stara vremena pravile i *kitice* koje su djevojke uzvanicama stavljale na grudi. Te su se *kitice* također morale platiti određenom sumom tadašnjih dinara ili još ranije krunama. Mladenci bi imali bogatije *kitice* koje su, u pravilu, bile kupljene u gradu kod cvjećara ili kakvoj specijaliziranoj trgovini. U slučaju da je obitelj bila siromašna onda bi *kitice* bile od pavenke, ali bolje ukrašene. Kad se posao s pletenjem završi, uhvate se svi sudionici u kolo koje se povede uz svirku tambure i harmonika. To veselje potraje do, u pravilu, do 23 sata, a nekad i dulje, kad se svi razidu, jer sutradan ih čeka novo, završno veselje - *svadba*.

Svadba

Svadba se organizirala u pravilu nakon mjesec dana od upisa ili *napovidi*. U subotu ujutro uoči svadbe odlaze mladoženja i mladenka u crkvu, župniku na ispovijed i pričest. Tom prigodom župnik provjerava njihovo znanje iz kršćanskog nauka, da bi se mogli vjenčati po propisima Rimokatoličke crkve. Rijetko se dešavalo da mladenci nisu poznavali vjeronauk ili su postojale bilo kakve zapreke za brak.

U isto vrijeme obitelj mladoženje priprema slamnjaču-*slamniju* od novoga tkanog platna i puno svježe slame kao ležaj za prve bračne noći. U slučaju da nije bilo prostora za posebnu prostoriju, a to je za ono vrijeme brojnih obitelji i malih kuća bio čest slučaj, mladenci bi prvih osam noći spavali na tavanu, bez obzira na vremenske uvjete. Bio je običaj na koji se posebno pazilo da u slami ne bude uže od snoplja, jer je to moglo utjecati na moć mladoženje! Nedaj Bože da se to desi jednom kršnom Ličanu...

treba pratiti mladi par. Jedan je *venčić* predviđen za jabuku koju će donijeti madoženja i ona će se položiti na koplje s barjakom. Na koplju će se uz jabuku nalaziti i ručnici i marame. Drugi se *venčić* stavljao u kosu učvršćen s «*gabrlima*», posebnim učvršćima-ukosnicama za kosu. U pletenju djevojke biraju stapke pavenke te ih pružaju kruničarki, pod čijim vještim prstima nastaje vjenčić. Kad je krunica, tj. vjenčići gotov, stavlja ga mladenka na tanjur gdje već stoji krupna rumena jabuka, koja se stavlja u krunicu. U nastavku kruničarka i njene pomagačice spletu od pavenke onolik broj kitica koliko će na svadbi biti uzvanika. Kad bi *kruničarka* isplela krunice onda bi mladenka došla i pokrila maramicama onu koja ide na njezinu glavu. Ove su maramice bile namijenjene mladićima koji bi došli s mladoženjom na dan svadbe i za njih bi morali platiti određeni iznos na tanjur ispod maramice. To je bio

Svadba označuje kraj svih priprema, koje znaju biti i dugotrajne, ovisno o imovnom stanju obitelji. I u jednoj i u drugoj kući spremljeno je jela i pića u izobilju. Kod *mlade* se pripremaju svadbeni darovi u čijoj su izradi uz ženski dio mladenkine obitelji sudjelovale najbliže rođakinje te susjede. Kako je ova aktivnost zahtijevala puno vremena ali i financijskih izdataka, kaže jedna uzrečica: »*Ili piruj, ili miruj!*«

Obveza je mladenaca da toga dana rano ustaju, uglavnom prije izlaska sunca.

Već oko deset sati izjutra počinju se kod mladoženje i mladenke skupljati *svati*, a počinju dolaziti i naručena svatovska kola. Skupljeni mladoženjini svati okrijepe se pićem te potom oko 11 sati posjedaju u kola i kreću k mladenki na ručak. Zapreženi konji su okićeni dijelovima grana od crnogorice-*šćetinom*, trobojnicama, krep-papirom, a *šarage* (sjedeći dio kola) ručnicima, ćilimima i tepisima, te ostalim ručnim radovima. Svadbeni barjak s jednim pričvršćenim rupčićem ili ručnikom drži u ruci barjaktar. Taj barjak bio je od rana jutra izvješten na kući, kako bi se znalo da se tu piruje.

Do toga časa *mlada* je već svečano obučena. Njoj je u tome pomagala kruničarka, koja joj je u kosu uplela noć ranije upleten *venčić* od pavenke. Na glavi joj je kupovni vijenac i *šlajer* koji joj je viljuškom stavio na glavu brat i pri tome rekao: »*Sestro, Bog ti ga blagoslovio!*« Treba napomenuti da je ovaj običaj prema pričanju kazivača stigao u naše krajeve negdje oko 1925. godine. Do tada je mladenka oblačila tamniju suknju i roznu ili bijelu bluzu. Na glavi joj je bio vijenac od stakalaca, cvijeća i od drugog ukrasnog materijala. Sa stražnje strane frizure (pundže) stavljale su se trake s trobojnicom i unutra ispunjeno s *kurdelicama*, trakama ukupne dužine oko jedan metar, koje su bile prikopčane za vijenac i to je niz leđa padalo mladenki. Zasižno je ovakvo oblačenje mladenke bilo tradicijsko, a da je ovo kasnije već pomalo bilo «industrijsko». Nažalost, nismo uspjeli naći niti jednu fotografiju iz tog vremena.

Skori pucanj je za nju, njene ukučane i svate znak da su mladoženjini svati blizu, na što se ona povlači u pokrajnju sobicu. Kod mladenkine kuće nastupila bi žurba da se još u zadnji čas odrade zaostale aktivnosti koje nisu, uz svu pomoć rodbine i prijatelja, uspjeli odraditi. Kad mladoženjini gosti stignu izlaze iz kola. Briga je barjaktara da svadbeni barjak usade u najbliži plot. Dok svati ulaze u mladenkinu kuću, domaćini ih časte vinom i rakijom. Bio je običaj da mladenka kroz raširene prste gleda mladoženju kako bi joj bila lijepa djeca. Poslije toga bi je sakrili.

Ušavši u kuću, pristigli svatovi sjedaju za stol u družinskoj sobi, na što bi ih mladin kum u ulozu domaćina upitao:

»*Ča tražite, ljudi?*«

Mladoženjin bi kum kao u nevolji, počeo se za uhom te odgovara:

»Ono ča je najglavnije, bez čega ne more bit ni svatov ni pira. Oženja je ovde, a mlade ni. Kadi ste je sakrili?«

Prisutne žene s mladenkine strane govore:

«Sakrila se sama. Valja više nima prave volje«.

Na to domaćini dovode pred kuma i mladoženju staru baku koja je na glavi imala izbušen šešir, perje i ružno obučena. Kada «mladenka» uđe domaćin pita je li to ona radi koje su došli. Mladoženja odgovara:

«Ni, ni. Moja je mlada i lipa»

«Ča ni, sinoć si mi rekao da sam ti najbolja, kad će ti moj čaća dat plug i branu»

Poslije bi lažna mladenka pobjegla i došla bi neka druga, slično obučena kao prethodna «baba». I nju ne prihvaća mladoženja i njegovi svati. Nakon toga bi mladoženjin kum krenuo prema pokrajnjoj sobi u čemu ga sprečavaju domaće žene. To natezanje prekida svojim pojavljivanjem sama mladenka. Na to kum usklikne:

»Tu tražimo! Tu nam dajte!«

Kruničarka, koja drži mladu za ruku, traži od kuma za mladenku otkupninu pa govori:

»Nis celu noć ni oka stisnula a jutros ni ručala, sve radi nje. Tek sam u zoru s nikuliko kapljic crne kafe razbila san, i to mi je sva okrepa. Ako je očete imat, žrtvuje ništo!«

Otkupivši ju novčanim prilogom, kum zadovoljan vodi mladenku u sobu među svatove. Stupivši među njih, on govori kako ga je danas poslužila sreća jer je dobio veliko blago koje im evo u liku mladenke dovodi. Mladenci, kumovi i najbliža rodbina sjedaju na pročelje stola. Tada počinje pjesma praćena svirkom tamburice i harmonike. U sobu ulazi i druga mladež pa se igra kolo, a mladoženja je u igri i u pauzama stalno uz mladenku.

Potom započinju objedovati pri čemu mladenka tog dana, dok je još u roditeljskoj kući, ne smije uzimati mesa, da u kući u koju dolazi ne bi ugibalo blago. Tada na stol dolazi čist tanjur s dva rupčića, od kojih uzimaju po jedan kruničar i prstenar, za što prilože neku novčanu protuvrijednost koju spremi mladenka. Ona i mladoženja skidaju prstenje s ruku te ga stavljaju u tanjur nad kojim sebi, kao u rukovanju, stisnu desnice. Tako držeće njihove ruke kum polijeva vinom koje curi na tanjur. Kad je čaša ispražnjena, mlada oslobađa svoju desnicu, uzima tanjur, prinosi ga ustima i pije vino iz njega. To naizmjenice radi i mladoženja. U tome ima katkad i otimanja, jer da o pijenju ovisi buduća sreća, lijepa djeca (mladenka) i gazda u kući (mladoženja). Reklo se tko popije više vina iz tanjura, taj će u braku gospodariti.

Na kraju mladenka i mladoženja uzimaju svoje prstenove te ih stavljaju sebi na ruke. Nakon toga mladenkina bi cura prekrila na tanjuru prstene sa maramicom. To se zvalo *na prsten*. Svi koji nisu bili na *krunici* a došli su na svadbu stavili bi pod maramicu nešto novaca, koliko je tko mogao. Taj je novac išao mladenki. Poslije toga ustaju se od stola kruničari te krunicu tj. vjenčić spleten od pavenke - s umetnutom jabukom - iznose, često u pratnji mladoženje, napolje pa ga učvrste na vrh koplja barjaka, na što k njima dolazi mladenka te ovako ukrašenom barjaku dodaje i jedan ručnik, maramice i svezavši ih o jabuku.

Vjenčanje Marka i Marije Sertić-Porkulab 1930. godine

U međuvremenu, oko četrina sata poslije podne, dođe čas da mladenci praćeni svim svatovima podu u crkvu na vjenčanje. Svakom svatu, dakako i mladencima, prišivena je na gornjem dijelu odjeće *kitica*, po stručak pavenke s nešto kupovnog cvijeća i traka s hrvatskom trobojnicom. Izlazeći iz dosadašnjeg mladenkinog doma, mladenci kleknu na kućnom pragu gdje ih mladenkin otac

blagoslovi. Izašavši iz kuće, mlada žurno ode do najbližeg plota i prodrma njime, kako bi se njene družice u selu što prije pouđavale. Mladenka se prije odlaska iz rodne kuće još pozdravi s roditeljima i drugima ukućanima što dakako ne prolazi bez suza. Pred prva kola, odnosno konje, stane dječak, brat ili rođak mladenkin te odlučno prozbori:

»Ne dam sestrice bez petice!«

Na to se mladoženjin kum maše za novčanik, izvadi traženu otkupninu ili i više od toga te novac spusti u dječakovu šaku. Mladenci bi prešli prag i pitali bi ih:

«Ča tražite?,

«Tražimo najprvo blagoslov majko od tebe, a onda od boga.»

Roditelji bi ih blagoslovili. Potom se popne na prva kola i sjeda do kuma, a mladoženja sjeda u druga kola do svog kuma, gdje se nalazi i *barjak*. Tako spremne svatove za pokret mladenkina majka pospe zrnjem kukuruza i pšenice, da bi, kako se vjerovalo, usjevi dali što više roda. Pošto se ispozdravljala s roditeljima, rodbinom i susjedima, mladenka u kolima zapjeva:

*Počelo se sunce nagibati,
moramo se majko rastajati.
Mila majko nemoj tugovati,
ti si znala čim si me rodila,
da će majko ovaj danak doći,
kad ja moram svome dragom poći.*

Njenu pjesmu prate svi svatovi, a konačni rastanak s rodom kućom najavljuje sljedeća njena pjesma:

*Počelo je sunce zapadati,
ja se moram s majkom rastajati.*

Potom svatovi, kola po kola, krenu na *vinčanje* u crkvu, a nad njima se i opet zavije trobojnica s krunicom i jabukom. Vjenčanje bi se obavilo nakon mise po katoličkim pravilima. U crkvi i oko nje sve bi bilo veselo, uz stalnu pjesmu i pucnjavu. Svećeniku bi donijeli pečenuku i vino.

Nakon završetka čina vjenčanja svatovi bi krenuli na *provažanje* do Jezerana a nakon toga krenuli bi prema kući mladoženje. Na domaku svoga novog doma potekne iz mladenkinog grla nova pjesma:

*Dobra večer moja stara majko,
evo tebi dobri gosti gredu,
dobri gosti - kićeni svatovi,
a med njimi lipota divojka.*

Po dolasku u mladoženjino dvorište barjaktar skida s koplja barjaka jabuku, daje ju mladenki, i ona ju, još uvijek u kolima, baca preko krova svoje nove kuće. Ako joj to ne pođe za rukom, učini to umjesto nje mladoženja. Krunica ili vjenčić unosi se u kuću i to biva pričvršćeno o zid. Bacanje jabuke preko krova kuće tumači se kao želja za slogom među novim supružnicima kao i među svima ukućanima.

Svadba Anice i Zvonka Perkovića u Čarapovom selu 1961. godine

Sišavši s kola, mladenka se ljubi sa svojim novim ukućanima i mladoženjinom rodbinom. Potom njih dvoje pristupe kućnom pragu, prekrivenim ćilimom te na nj kleknu. Majka mladoženjina ih upita:

»Ča tražite, dica?«

Oni uglas odgovore:

»Tražimo blagoslov«.

»Od koga?« upita majka dalje.

»Od Boga, pa od Vas!« glasi njihov odgovor.

Na to majka poškropi mladence blagoslovljenom vodom te izusti ove riječi:

»Blagoslovio vas svemogući Bog!«

Prestupivši prag, mladenka se uputi u kuhinju, gdje sjeda na tronožac, a jedna od domaćih žena joj u krilo stavlja *nakrilče*, malo muško dijete, što treba značiti kako je poželjno da se ovome mladom paru kao prvo dijete rodi muško. Mladenka podari dječaćića jabukom i rupčićem. Čim je mladenka došla s vjenčanja mora popiti šalicu mlijeka da bi ga bolje imala prilikom poroda, te pojesti krišku bijelog kruha. Ovaj pomalo neobičan zahtjev tumači se time da joj u budućnosti neće škoditi nikakva hrana. Potom *mlada*, ustavši, baca tronožac na tavan. Ako u tome uspije, tumači se to kao znak buduće sreće.

Tek tada mladenka s mladoženjom i drugim svatovima ulazi u družinsku sobu, sjeda za prostrti stol te počinje večera uz zalijevanje rakijom i vinom. Mladenki je sada dopušteno da jede meso. Za stolom se pjeva, a i kolo se u sobi povede, dakako uz svirku. Kočijaš koji je dovezao mladenku ide kolima po *povodanke*, njene rođakinje, koje donose mladenki darove, kao i škrinju s njenom robom. Morali su imati «propusnicu» da mladenka nije ukradena, tu je bilo puno smijeha i raznih dogodovština. I one večeraju i sudjeluju u veselju. Kolo se vodi ne samo u sobi nego i na *gumnu* (dvorištu), gdje se ljeti vrši pšenica na konjima te ima pogodna mjesta za ples. Oko pola noći dijele se darovi. Ustao bi mladoženjin kum i rekao:

»Dragi gosti moramo se na ovako lijepoj i veseloj svadbi odužiti našim mladencima. Ja kao kum dajem 1.000 dinara«.

Stavio bi novac u tanjur. Nakon njega poklon bi dao drugi kum, potom bližnja rodbina te ostali. Kada bi darivanje završilo novac bi se prebrojio, iznos prikupljenih sredstava obznanio bi se svatovima. Kum bi zamotao novac u maramicu i dao bi ga mladenki a ona svekru i pozvala ga prvi puta sa riječima:

»Ćaća, evo vama dajem novac«.

Onda bi *mlada* darivala svatove iz velike košare. Najprije počinje jedna povodanki, mladenkina rođakinja, a nerijetko i majka. Negdje bi darove dijelile *kramarice*, dvije zamaskirane žene, koje bi darove donijele u košu, te pošto ih puste u kuću govoreći:

»*Došla mlada u nov dvor, darovala klin i stol*«. To znači da je darovala stolnjak koji je stavila na stol, te ručnik, koji je objesila o klin vješalice ili o čavao, zabijen u sobna vrata. Kad je darivanje od strane povodanki dovršeno, počinje darivati sama mladenka. Najprije obdari svekra košuljom, čarapama i natikačama, a svekrvu odjećom. Djever dobiva čarape i rupčić, a zaove po jedan rubac.

Oko ponoći mladenci se povuku u zasebnu prostoriju ili na tavan. Potom se mladoj skida vijenac s glave i koprena. Djeveruše, njene družice, gledaju da poberu što više ukosnica izvađenih iz njene frizure, jer koja ih prva pobere, ta će se prva i udati. Tada mladenci ostaju sami, a svati se od njih vraćaju u družinsku sobu te nastavljaju da se vesele uz pjesmu i ples. To zna potrajati do zore, a nekad se nastavlja i sutradan.

Na kraju svadbe, kada su podijeljeni darovi i novac, kum je još zamolio svatove da svatko daruje mladenku koliko može, jer će joj trebati sutra kako bi mogla oprati stolnjake i ručnike. Svatovi su dali koliko su mogli, po 10, 20 i više novčića i kada bi se sakupila svota, kum bi je zamotao u rupčić i dao ga mladenki. Ona je s njime slobodno raspolagala. Taj se novčani dar zvao *poklep*.

Mladenkina majka bi prvi četvrtak nakon svadbe sa bližnjom rodbinom došla u posjete mladenkinom novom domu. Jeli bi se ostaci hrane sa svadbe ili bi se spremala nova. Pošto su nekada ličke zime bile oštre i hladne nije bilo problema od kvarenja hrane.

Mladenka nije smjela posjećivati svoj rodni dom kroz sljedećih tjedan dana. Nakon nedjeljne mise mladenci bi sa najbližom rodbinom u kolima posjetili mladenkinu kući, u *napovrate*. Mladenka bi obavezno donijela u novu kuću motiku i srp.

Od naših kazivača zabilježili smo jedan vrlo interesantan detalj prilikom plesa ličkog kola, kukunješća i sremice tijekom blagdana kada bi djevojke koje bi se udavale u drugu župu-plovaniju pjevale ovakve pjesme:

»*Oj Stajnice u plamenu zgorila,
kad mi nisi dragog odgojila*«.

Ako se udavala iz svog sela u drugo, onda bi pjevala:

»*Koliko je u mom selu majka,
ni jedna mi ne odgoji ranka*«. (Prema kazivanju M. Movrić).

16.4. Običaji o smrti

U duhovnoj kulturi ovoga kraja bilježimo razne pojave koje predskazuju smrt. To se posebno odnosi na kriještanje gavrana i hukanje sove. Zvijezda padalica (meteorit) je također znak smrti. Također za vrijeme određenih godišnjih običaja mogu se naslutiti predskazivanja smrti. Na osnovu kretanja dima božićne svijeće zaključivalo se koja će od okupljenih osoba oko stola prva umrijeti. Također se vjerovalo da će loši snovi predskazati smrt (ispadanje zuba).

O umirućoj osobi uglavnom se brinula njezina obitelj. U slučaju da su bolovi bili jaki zvale su se žene koje bi spremale biljne pripravke kojima bi se bol umanjila. Najbliža rodbina i susjedi pripremali bi pokop, poput izrade lijesa, iskopa rake i ostalo. Bolesnika prije smrti ispovijedi svećenik i potom daje sveto pomazanje. Umirućem čovjeku zapali se svijeća od voska i stavlja u ruku. Nakon dojava da je čovjek umro zvonila su sva stajnička zvana. Mrtvacu

Sahrana Mile Šprajca 1972. godine

umrlom mladiću i djevojci stavi se na prsa malo pavenke. Mladima se u ruke stavlja bijela, a starijima crna krunica. Mladiću i djevojci stavljaju se ruke uz ležeće tijelo, a starijim osobama one se prekriže na prsima. Dok se mrtvac ne stavi u lijes, koji se nekad radio u selu od dasaka, napravi se za mrtvacu postolje na koje se uzduž polože daske koje se prekriju bijelom plahtom. Kraj ležećeg mrtvaca zapale se *dušice*, fitilj na ulju, i stavi mu se pod noge, a u čašu blagoslovljene vode stavi se jelova grančica kojom će se škropiti mrtvac. Kad dovezu lijes stave mrtvacu u njega. Pod glavu mu stave mali bijeli jastučić u kojemu se ne nalazi perje nego strugotina od škrinje. Na jastuk dođe i komad platna. Mlada mrtvacu prekriju bijelim a starijega crnim prekrivačem. Ako je mrtvac za života bio sklon da malo više popije, uz njega se stavlja boca s pićem, uz pušača pak stavljana je kutija s cigaretama. Pokojnika se nastojalo pokopati u što svečanijoj odjeći. Kazivači se sjećaju da bi se za tu priliku kupovala potpuno nova odjeća. Često su pokojnici za života određivali u što će ih rodbina obući nakon smrti. U lijes se stavljala voštana svijea i krunica u ruke. Ako je pokojnik bio invalid stavljaio se i štap ili štake. Osobe koje su bile u braku ostavljao se vjenčani prsten.

U obvezne radnje oko mrtvaca spada i vezanje njegovih nogu, kao i podbradnjaka ispod brade i preko tjemena. Ovo posljednje uklanja se prije zakivanja mrtvačke škrinje. Narednu noć u kući gdje leži mrtvac obnaša se *čuvarina*, tj. rodbina, susjedi i prijatelji sjede uz pokojnika. To seosko zajedništvo održavalo se prilikom traženja oprosta od umrlog. U pripovijedanju o pokojniku i drugim temama te u kartanju provode noć i za to vrijeme bivaju nudi kavom i pićem. No, ni razne društvene igre nisu u ovoj prilici strane. Danju mrtvacu pohađa rodbina i suseljani, te se pomole za pokoj njegove duše i poškrope ga blagoslovljenom vodom. U novije vrijeme donose pohoditelji dotičnoj kući razne sitne darove, nešto od jela i pića. Pokojnika umrlog tijekom do podneva pokopaju sutradan poslije podne, a onoga koji je preminuo tijekom popodneva ili u predvečernjim satima, sahranjuje se do dva dana kasnije. U naricanju žena po srodstvu najbližih, ističu se pokojnikove dobre strane.

Stanovito vrijeme pred dolazak svećenika da obavi dio pogrebnog obreda u pokojnikovoj kući, odlaze četvorica ukopnika na groblje da iskopaju raku, noseći sobom uz potreban alat i jela i pića. Kad to obave te pojedu koji zalogaj hrane i popiju koji gutljaj pića, prekriže na groblju lopate i *gramp* tj. kramp, uzmu iz crkve nosila i ponesu ih pokojnikovoj kući. Pošto je svećenik obavio taj dio ukopnog obreda, lijes s mrtvacom se zakuje i odnosi od kuće. Mrtvacu najprije unose u crkvu gdje se za pokojnika odsluži zadušnica. U sprovod obvezno ide obitelj,

treba oprati i potom obući te pregledati mu tabane. Ako se ustanovi da u boji nisu jednaki, pomisli se kako bi netko od ukučana mogao naskoro umrijeti.

Ako je umrli mladić, obu ga u odjeću kakvu bi nosio kao mladoženja, a ako se radi o djevojci, odjenu ju u bjelinu, te joj se stavi i *šlajer*, svatovski veo. Stariji svijet oblačio se tako kako su se i za života u toj dobi oblačili. Za umrlo dijete se splete vijenac od pavenke, te se savije oko njega u lijesu. I

dok u kući ostaju pojedine žene koje će sve oprati, oribati, rasprijeti postelje i pripremiti jelo za sve sudionike sprovoda. Još uvijek se drži običaj paljenja naramka slame kad pokojnika odvoze iz dvorišta kuće, pa se misli, ako se dim kreće za lijesom, u toj kući neće skoro nitko umrijeti, a ako se dim vraća u dvorište, tada će smrt tu kuću naskoro pohoditi. Na groblju se na škrinju spuštenu u raku triput baci po grumen zemlje, onaj tko mrtvacu nije ništa, uz riječi:

»Laka ti bila crna zemlja».

Zanimljiv segment pogrebnih običaja predstavlja sprovod neudate djevojke i neoženjena mladića. U sprovod su se uključivali elementi povezani sa svadbom. U tim se slučajevima pogrebna povorka formira tako da nalikuje na svadbenu: lijes prate mladić i djevojka koji predstavljaju mladoženju, odnosno mladu, te su stoga odjeveni u vjenčano ruho. Preminuli se odijeva u odjeću za svadbu. Pokojnici se stavljao vijenac od pavenke.

Dok traje pogreb, u toj se kući i u bližom rodu ne radi ništa teže na zemlji. Običaj je da se ukopnik nadari s jednim *rušnikom*, dakle ručnikom te rupčićem. Ručnikom koji je bio ovješten na križ na čelu pogrebne povorke biva nagrađen župnik, a crni rubac, također s križa, pripadne onome tko križ nosi. Nosači mrtvaca dobili su na dar crnu maramu vezanu na ruku. Ako je umrla mlada osoba nosači su dobili bijele marame.

U pokojnikovu kuću s groblja se vraćaju ukućani i bliža rodbina gdje ih čeka gotovo jelo. Rodaci i prijatelji tijekom prvih desetak dana nakon pogreba dolaze *na žalost*, obično na večer i u košarama donose jelo i piće. Košara se prekrije bijelom salvetom i crnim rupcem. Ubrzo nakon pogreba služe se još dvije mise zadušnice, od ukupno tri koliko će ih ukupno biti služeno. Uobičajeno je služenje misa za mrtve i kasnije, pa i više godina nakon smrti dotične osobe.

Nakon smrti supruga ili brata žene bi oblačile crnu odjeću, vezujući maramu naprijed, ispod brade, tako da im se vidi samo dio lica sa očima i ustima. Nerijetko su crninu nosile do kraja života, nikad ne prežaleći dragu osobu.

16.5. Neki godišnji običaji

Vrijeme Božića

Ove običaje prikazat ćemo počam od onih božićnih pa u slijedu crkvene godine do ljetnih blagdana. Božićni niz običaja izmjenjuje se s vjerskim obvezama u vremenu Adventa ili Došašća.

Od prvog dana prosinca pa do samog Božića išli su vjernici na zornice ili mise koje se služe u rano zimsko jutro, obično u 6 sati. Na blagdan sv. Lucije, 13. prosinca, posije domaćica u neku plitku posudu *šenicu*, tj. žito koje će do Božića narasti i stajati preko božićnih dana na stolu u družinskoj sobi. Ono će se nakon blagdana iznijeti iz sobe i dati blagu da ga pojede, što će, vjeruje se, donijeti kući sreću. Na Badnjak je strogi post, te se uzima samo obrok u podne. U rano predvečerje odlazi kućegazda po slamu te ju, jedan naramak, unosi u družinsku sobu čestitajući ukućanima blagdan ovim riječima:

»*Faljen Isus i Marija, na zdravlje vam došal Božić i sveto porođenje Isusovo, na zdravlje, na veselje, duši spasenje, u manjem grijju i većem obilju!*«

Čestitka može i ovako glasiti:

»*Dal Bog, bili nam podi puni žita, štale pune blaga, a povr svega mir i blagoslov Božji!*«

Otac obitelji donositelj slame, ima na desnoj ruci rukavicu zato da godina ne bude gola. Čim je slama unesena u sobu, djeca ju razastru po podu, a on uzima jednu rukovet i stavlja na stol, usto i koji novčić. Od nekoliko vlati napravi križ te ga metne nasred stola, te to sve prekrije

stolnjakom satkanim od domaćeg prediva da bi konoplja i lan bolje rodili. Na stol majka stavlja *rožnjak ili badnjak*, tj. okrugli božićni kruh, sa slovima »Isus« i s pletenicom, govoreći:

»Bože, bilo ga uvijek na stolu!«

Taj kruh treba biti pojedan zaključno do Ivanja, trećeg dana Božića. Uz kruh stavlja zdjelicu sa zrnjem žita i kukuruza, pokraj toga jabuke, crveni i bijeli luk, sol, papar, tamjan, bočicu blagoslovljene vode, bocu crnog vina, brus i onoliko svijeća koliko iz kuće ima zapamćenih mrtvih. S donje strane stola uvrta se *svidro*, tj. svrdlo. Najstariji ukućanin blagosliva kuću i staju s blagom u njoj. Dakako da u sobi ne manjka ni okićeno božićno drveće. Prije večere svi se ukućani klečeći mole i »*pozdravljaju Isusa koji će se ove noći naroditi*«. Mole neka se nastani i u njihovoj kući, neka blagoslovi njihovo gospodarstvo. Mole se i za svoje u inozemstvu i po čitavom svijetu, pri čemu majka izrijeком kaže: »*Za naše, koji su u tujem svitu*«. Za vrijeme večere gore svijeće, u stankama ukućani pjevaju božićne pjesme. Komadić kruha natopi kućegazda crnim vinom, te tako natopljenu krišku drži po redu nad gorućom svijećom, našto se one ugase. Ako dim neke od njih ide na stranu nekog ukućanina, kaže se da bi on mogao prvi umrijeti. Sto ostane od večere, daje se psu što on pojede u kući. Potom ga uhvate te ga - otvorivši prozor - bacaju van da ga, kažu, ne bi pojeli vukovi. Vjeruje se da ako čovjek na Badnjak uvečer dođe u štalu i legne u jasje, korito, da će onda čuti kako blago razgovara. Na Badnjak uvečer donese domaćin u sobu malo janje i daje mu da jede kruh što je kućanica u rano jutro namočila na izvor vodi. Janje simbolizira Isusa, nevinog jaganjca. S njime se na slami rado poigraju djeca. Ako kuća nema janjaca, u sobu donesu pijetla. Odrasli ukućani, nerijetko i djeca, idu na ponoćku, a put sebi do crkve osvjetljavaju *lućima*, komadima dobro osušena i natučena drva, koje, pošto se odozgor zapali polako i neprekinuto gori, dajući slabu svjetlost. Na Božić ujutro umivaju se ukućani u vodi u koju je stavljen kovani novac. Postoje za to jutro neke zabrane, npr. ne smije se ići bos po slami i nije dopušteno tući djecu. Ukućani su obvezni nokte odgrizati zubima, a kruh koji se jede, mora biti mokar. Obveza je *planinke*, tj. kućanice, da jutrom uzme dva komada kruha te ih blagoslovi, što će reći prekrži vinom pa ih nosi na bunar i kaže:

»*Faljen Isus i Marija, sveta vodo!*«

Jedan komad kruha baca u vodu, a drugi, nakon što ga u vodu umoči, nosi sobom kući gdje ga ukućani trebaju kušati, a usto uzimaju i krišku jabuke kao i nešto soli. Malo od toga daju i blagu. U novije vrijeme kruh se više ne nosi na bunar nego ga se u kući malo umoči u crno vino. Kako smo već spomenuli, ukućani se umivaju iz posude u koju je bio stavljen koji novčić te odgrizeni ili odrezani nokti.

Nakon prisustvovanja poldanjoj misi, momci i djevojke su na *Kolišću i Murkovićevom dvoru* vodili kolo. To se obavljalo i na Novu godinu, na Sv. tri kralja i druge veće blagdane. Osobito je bilo dobro posjećivano kolo na Dvoru, jer je taj prostor bio osvjetljen elektrikom, pa se tamo plesalo i pjevalo do kasno u noć. Na blagdan Božića nije se išlo u posjete ni rodbini ni prijateljima. Na Božić se kuća ne mete niti ikako posprema, a na vješalicama-čavlama na vratima i drugdje ne vidi se da išta visi. Ako bi pak u kuću došao neki posjetitelj, treba mu oko vrata staviti nešto prediva da bi konoplja dogodine bolje rodila.

Prije božićnog ručka upale se na stolu svijeće za mrtve iz obitelji, za one kojima nema tko upaliti, za blago i zemlju, njen rod i plod. Nakon stanovitog vremena one budu ugašene kapljama crnog vina. Vino se kaplje iz žlice a nju drži ruka nekog ukućana na kojoj je rukavica. Da bi se ukućani na taj dan imali čime gostiti, pred taj dan kolje se odojak, janje, guska ili kokoš, već prema mogućnostima kuće.

Među starija vjerovanja u svezi s božićnim blagdanima spada i ono da na taj blagdan treba jesti luk da ne bi došle *viške*, tj. vještice, nadalje je preporučljivo da se zabije nož u vrata ili da se

sikira stavi iza vrata, može i metla ili *ular*, tj. povodac za konja. Katkad se kao obrambeno sredstvo od vještica pod *vanjkuš*, tj. jastuk stavlja vreteno.

Od starijih običaja koji su se prakticirali o Božiću, oko 1900. g. i prije, spadao je običaj s uvođenjem volića ili *brava* tj. ovna u kuću. Oko vrata su mu vezali bočicu s rakijom i smotak s kolačima, što bi tobože bio dar od njega ukućanima. Ako se radilo o rogatu marvinčetu, nabijali su mu na svaki rog po jednu jabuku. Onaj koji je u sobu uveo volića, govorio je:

*Na zdravlje vam došlo porođenje Isusovo,
na zdravlja, na veselje,
duši na spasno,
da bi svi mnogo let živili,
živi i zdravi bili,
u manjem grijju,
u većem obilju.*

Čestitara i dotičnu životinju planinka je na to posula zrnjem pšenice sa stola te kazala: »*Tako vam rodila godina, tako vam rodilo žito!*«

Stipanja, drugi dan Božića, blagdan je posvećen sv. Stjepanu, prvom mučeniku, prilika je da se brojnim nositeljima tog imena čestita imendan. Na običaj *koledva*, tj. pjesama koje su izvođene u prošlosti na taj dan ili na sam Božić, postoji samo slabašno sjećanje, sadržano u zapamćenju da suh pjevali momci pod prozorom kuće gdje se nahodila djevojka.

Na *Ivanju*, blagdan sv. Ivana Krstitelja, čestita se imendan susjedu ili prijatelju koji je nosio ime *Jive*, *Jiva* ili neku drugu inačicu toga osobnog imena. Na taj dan, rano izjutra, iznosi se iz sobe slama, te se stavlja oko voćaka ili pak za deblje grane njihovih krošanja, sve zato da bi bolje rodile, kao i oko *stožera* stupa usred guvna, da bi dogodine pšenica dala što bolji urod. Na taj blagdan momci su polazili u *sikavce*, što će reći šibanje. Sa šibama u rukama išli su u kuće gdje je bilo djevojaka, koje su momci šibom lako dodirivali, na što su ih djevojke darivale jabukom. Ovi momački pohodi bili su i stanoviti momački *zagledi*, tj. izabiranje djevojke s kojom će se oženiti. Znajući za to, djevojke su dotjerivale sebe i svoje kuće.

Mladenci ili blagdan Nevine dječice, sutradan po Ivanji, obilježavan je dopodnevnom dječjim posjećivanjem kuća. Ulazeći u nečiju kuću, pozdravljali su ukućane, odnosno čestitali taj blagdan riječima: »*Faljen Isus, na zdravlje vam došli mladenci!*« Ukućani ih na to nadaruju kolačima i novcem i čestitari su nakon toga odlazili dalje. U predvečerje pak momci, svečano obučeni, posjećuju kuću po kuću u kojoj se nalazi djevojka. Na kućnim vratima pjevaju:

*Otvor' vrata, divojko od zlata,
i tvoja je otvarala majka,
i ona je momke darivala,
svakom momku po jednu jabuku,
a draganu svilenu maramu.*

Muzikanti Pave Radinčić, Marko Movrić, Dragomir Vlahinić i Marko Mesić - Dako

Kad im se otvore vrata, ulaze u kuću, gdje bivaju obdareni jabukama a i ponudi ih se vinom i rakijom. Od darova valja spomenuti još jedan - to su lješnjaci, kojima djevojke pune džepove čestitara. Stoga je i razumljivo što su u jesen, kad lješnjaci zriju, starije žene upozoravale djevojke ovako: »Ber'te lišnjake za mladence, doć će ti mladenci, a ti nimaš niš«.

Nova godina

Na Staru godinu, tj. Silvestrovo, u kući se sve užurbano čisti. Poslije večernje mise povedu djevojke kolo pokraj crkve i na drugim mjestima.

U novije vrijeme, Nova se godina dočekivala na zabavama. Prema podacima Zvonka Dumencića, to su u Stajnici najčešće organizirali vatrogasci u Murkovićevom dvoru.

Na sam dan Nove godine u kućama se gledalo na to da prvi posjetitelj bude muška osoba, što bi svim ukućanima te godine trebalo donijeti sreću. Slijedeći to vjerovanje, mislilo se da bi kuću mogla zadesiti nesreća, bude li ženska osoba prvi čestitar Nove godine.

Uoči blagdana *Sveta tri kralja* obavlja se u župnoj crkvi blagoslov vode. Nasred crkve stoji bačva s vodom koju župnik blagoslovi. Iz svake kuće dođe na posvetu po jedna, obično ženska osoba, koja sobom ponese posudu za posvećenu vodu, usto malo soli, zrnja zemaljskih plodina te svijeće. Sol i zrnje biva u crkvi blagoslovljeno, a svijeće zapaljene. Blagoslovljena voda koju osoba nazočna tom činu ponese kući, bit će upotrijebljena u više prigoda, npr. prilikom skorog blagoslova kuća, što obavlja župnik, kod svadbe, kod pogreba, zatim o Kvatrima kad valja blagosloviti cijelu kuću, blago, dvorište i sve gospodarske zgrade. Kod župnikova blagoslova kuća - koji počinje na Sv. tri kralja popodne - postojao je običaj da ženska osoba, najčešće djevojka, *raškom* tj. motkom za namatanje pređe, dotakne župnika po leđima, u uvjerenju kako će to pripomoći boljem urodu lana i konoplje kao i drugih usjeva.

Mačkari, tj. maškare, su dani veselja, kad se na seoskim ulicama susreću manje ili veće skupine maškara u raznim kostimima i s maskama ili ako toga nemaju, onda s *namrčenim*, tj. čađom namazanim licima. Zakrabuljene maškare svračaju se u kuće gdje obavljaju ukućane šaljivim dosjetkama, pjesmom i plesom, za što budu nagrađeni jajima, slaninom, suhim mesom i dr. Vođa skupine nosi ime *čubar*.

Atrakcija tih trodnevnih događanja jest *Mesopust*. Tu spodobu načine momci od slame te na nju navuku razne odjevne predmete kako bi Mesopust bio što smješniji. Kad je snijeg, posade ga momci na sanjke, a kad nema snijega, tada ga stave u kolica. U oba slučaja netko mu u krilo stavi bačvicu u koju će gostioničari ulijevati vino. U mimohodu s Mesopustom kroz selo nalaze se sve skupine maškara kao i maskirani pojedinci, a ne manjka ni glazbe. Kako se pamti, povorka u Stajnici je kretala od crkve na Kolišću, te se, obišavši cijelu Stajnicu, opet vratila na polazište. Na taj pokladni utrak održavani su u Murkovićevom dvoru krabuljni plesovi a i igralo se kolo u nazočnosti velikog broja mjesnog žiteljstva. U sve pokladne dane u kućama se bolje jelo, kuhalo se zelje i svinjsko meso, pekli se krafni ili pokladnjaci, pila se rakija i vino. Na kraju istog dana odvoze momci Mesopusta kod Dvora gdje ga čeka suđenje za sva pripisana mu nedjela. Samo »suđenje« protječe u veselu raspoloženju, uz šaljive upadice prisutnih. To se završava osudom Mesopusta i ona biva izvršena tako da se Mesopust spali.

Vrijeme do Uskrsa

U pol noći, od pokladnog utorka na srijedu, oglasi se crkveno zvono što je značilo da je pokladnom veselju došao kraj, te da je nastupila *Pepelnica* ili *Čista srijeda*. Bio je toga dana

običaj da prvi posjetitelj svake kuće sjeda na tronožac kraj vrata, da u sjedenju bude miran, jer on je »kvočka«, kako bi i prava kvočka mirno sjedila na jajima kad ju kućanica nasadi na jaja radi leženja pilića. Posjetitelj je morao oponašati kvočkino kvocanje, za što je bivao nagrađen pićem i kruhom.

Istog jutra kućanica obavlja i jedan nesvakidašnji posao, a to je temeljito pranje posuda iz kojega se u pokladnim danima jelo, odnosno u kojem se jelo kuhalo. U tu vodu ulila je tekućinu preostalu od kuhanja zelja te su krpicom od suda namakanu u tu tekućinu svi ukućani morali oprati ruke od lakata pa na dolje, te noge od koljena do prstiju. Ruka kojom se to činilo morala se okrenuti naopako, a pranje je svaki ukućanin popraćivao riječima:

»Biži, biži guja, tebe tira mesopusna juva«!

Spomenutom krpicom koja se i dalje umakala u rečenu tekućinu, prali su i njuške i noge blagu te govorili već rečenu formulu:

»Biži, biži guja...!«

Kad su pranja završena, jedan ukućanin vodi drugoga kojemu su zavezane oči do plota te ovaj priveže krpicu na kolac i kaže da je time zavezao kopcu oči kako ovaj iz zraka ne bi vidio živad na dvorištu. Meso preostalo od poklada čuva se do prvog oranja, te se ono s jednim svježim jajetom zaore pod prvu brazdu da bi bilo hrane za črva, za mrava. Prije oranja volove i plug poškrope posvećenom vodom. Spomenimo da se prije svakog posla pred upregnutim volovima načinio znak križa.

Stariji običaj na Pepelnicu je bio da su vjernici koji nisu patili od glavobolje, dolazili u crkvu te im je svećenik lako posipao glavu pepelom, kako bi se čovjek u svojoj bogobožnosti sjetio kako će se - kad umre - postupno pretvoriti u prah i pepeo. Taj čin završava se pjesmom koja počinje ovako:

Ja se kajem, Bože mili, od svakoga grija moga.

Tako se ulazi u Korizmu, vrijeme prije Uskrsa, doba posta koje će od iduće Čiste nedjelje potrajati šest tjedana, kad se, u starije doba, nije vodilo kolo, nije se pjevalo a nije bilo ni drugoga bučnog veselja. Ženski svijet, poglavito onaj stariji, nosio je na sebi crninu. Među neizostavne vjerske obveze u korizmeno vrijeme spadala je ispovijed i pričest.

Nedjelja pred Uskrs jest *Cvetnica*, Cvjetna nedjelja, posljednja u korizmi. Na taj dan nose se u crkvu grančice procvjetale drenovine, struči visibaba i ljubičica, poneka ljeskova šiba, te križić napravljen od drveta, što se sve poveže u struk i župnik to na misi blagoslovi. Sve to donosi se kući gdje bude držano kroz sljedeće tjedne i mjesece.

Na dan Velikog četvrtka, u dopodnevne sate, zavežu se u crkvi sva zvona i tako ostaju do subotnje mise predvečer, koja se drži u slavu Isusova uskrsnuća. Taj i iduća dva dana djeca se oglašuju *škrebetaljkama* ili *čegrtaljkama* koje su od drveta sami izradili. Upravo se natječu čija će se naprava u vrtnji bolje čuti. Na Veliki četvrtak od prije podne, kad se jelo, potrajao je post sve do subote u isto vrijeme. Na ta tri dana pribivaju vjernici jutarnjim misama. U te dane šaraju se jaja koja će se dijeliti čestitarima, obično djeci. Običaj je da na *Veliki četvrtak* kućanica svojim kokošima reže kandže kako ne bi mogle grepsti zemlju. Tome je donekle blizu običaj da su kuće-gospodari sutradan na Veliki petak s kopita svojih konja skidali potkove da ne bi oštećivali zemlju. Sljedećeg dana, tj. na Veliki petak, posjećuje mlado i staro Kristov grob u župnoj crkvi. Oko tri sata poslije podne ide procesija oko župne crkve što treba da podsjeti na Kristov križni put, dok se u crkvi moli *Žalosna krunica*, izvodi *Muka Isusova* i moli se pokraj improviziranog Kristova groba. Na taj dan ništa se u polju i oko kuće ne radi, dok se u subotu kao i prethodnih dana, u slučaju povoljna vremena, mogu posaditi prvi povrtlarski usjevi, također i krumpir na njivi.

Na Veliku subotu bio je običaj da se ukućani koji nisu pribivali misi Uskrsnuća, čuvši zvonjavu svih triju zvona na »*Slavu*«, umiju u čistoj vodi što se zove preporod ili uskrsnuće.

Blagdan Uskrsa započinje jutarnjom misom, kad iz svake kuće žensko čeljade, obično djevojka, donosi u crkvu jelo na blagoslov. Među njima nalazi se kuhani pršut, kuhana jaja, kruh, kuglof, orehnjača, kolači, *škanjola i kapula* tj. luk, pisanice, sol i boca vina, sve u košari pokrivenoj stolnjakom i vezenim ručnikom. U tome, dakle u sadržaju košare, njenoj opremi te uzorku i izradi veza, bilo je među tim nositeljicama pravog nadmetanja. Blagoslov jela u otkrivenim košarama obavlja župnik nakon jutarnje mise. Potom nositeljice košara nakon što ih pokriju stavljaju ih na glavu kojoj na marami, na tjemenu, stoji svitak da bi se olakšalo nošenje košare. Kad nositeljica dođe kući, svaki ukućanin kuša nešto od blagoslova, kako se zajedničkim imenom naziva blagoslovljeno jelo.

Od uskrsnih običaja odnosno vjerskih manifestacija poznati su već u reduciranom opsegu spominjani križni put, pjevanje Muke Kristove, dok je današnjem naraštaju nekadanji običaj blagoslova maslina sasvim nepoznat.

Sveti Juraj

O blagdanu sv. Jurja, u tamošnjem govoru to je *Jurjeva*, zabilježena su dva običaja. Jedan od njih se prakticira uoči blagdana, kad se u blizini samih kuća pale stare krpe, te obuća, da u dvorište ne bi u kvar dolazile neke životinje. Na Jurjevu rano izjutra potrebno je bilo pomesti kuću, potom sve smeće iznijeti i baciti na među. Kad se tom prilikom nekoga sretne, od njega, nakon uzajamnog pozdravljanja, valja očekivati da će reći:

»*Predajem ti svoju bolest, lenost, krepanost i sve.*«

Toga bi se dana obavezno otišlo na misu u susjedne Jezerane, nakon čega bi se održalo veselje i posjeta rodbini.

Sveti Ivan

Uoči blagdana *Jivanje*, tj. Sv. Ivana Krstitelja, djevojke pletu vijence od ivančica i tratinčica i bacaju ih na krov. To bacanje se ponavlja sve dok se vijenac ne zadrži na krovu. Svako padanje vijenca s krova na zemlju računa se kao jedna godina čekanja do udaje. Usto stavljaju u sito ili na plot više cvjetova ivančice te se pogađajući imenuje osoba tj. momak za kojeg će se djevojka udati. Još jedno vjerovanje vezano je uz cvijet ivančice. Ako cvjetovi ubrani dan uoči *Jivanje* osvanu na sam blagdan uveli - što se gleda prije sunčeva izlaska - ta bi djevojka mogla umrijeti.

Uoči same *Jivanje* mladići na križanjima cesta pale vatre, preskaču ih, a u donošenju granja i drva za vatru djeca su upravo neumorna. Pale se i tuđe živice te ugarke odnose momci do svoje zemlje npr. do *zeljišća*, zemlje s kupusom, te ih tamo ubace. Za *Jivanju* bi se obavezno išlo na misu u susjedne Lipice i posjetu tamošnjoj rodbini. I tu bi se nakon mise zaplesalo ličko kolo i orila pjesma dugo u noć. I neka to ostane zapisano za buduća pokoljenja.

Literatura:

Stjepan Krpan, Brinjski kraj u prošlosti i sadašnjosti,

Kazivačica:

Marija Mice Movrić, rođ. Vuković